

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Навчально-науковий індустріальний інститут
Кафедра менеджменту

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
О.М. Лизунова
(підпис) (прізвище, ініціали)
«_____» _____ 2020 рік

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра
(освітній ступінь)

на тему: «Організація обліку розрахунково-касових операцій банку (за матеріалами Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України»)»

Виконав: студент IV курсу, групи ОіПз-16і
(шифр групи)

Спеціальності 071 Облік і оподаткування
Гришков Дмитро Павлович
(прізвище та ініціали) (підпис)

Керівник: старший викладач кафедри менеджменту,
Цвєтнова О.В.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент:
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Нормоконтролер: к.е.н., доц., доцент кафедри менеджмент
Табачкова Н.А.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

*Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без відповідних
посилань.*

Студент _____
(підпис)

Покровськ – 2020 р.

АНОТАЦІЯ

Гришков Д.П. Організація обліку розрахунково-касових операцій банку (за матеріалами Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України») / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 071 Облік і оподаткування. – ННІ ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2020.

В роботі досліджено економічну сутність банківських розрахунково-касових операцій та порядок їх організації в Україні; розглянуто порядок обліку банківських розрахунково-касових операцій; надано організаційно-економічну характеристику діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України»; проаналізовано здійснення розрахунково-касових операцій банку; досліджено організацію обліку розрахунково-касових операцій банку; надано пропозиції щодо удосконалення внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій; визначено шляхи удосконалення та обліку розрахунково-касових операцій банку.

Ключові слова: БАНК, РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ, ГРОШОВІ КОШТИ, ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ, ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, ПЕРВИННІ ДОКУМЕНТИ, ЗВІТНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У БАНКАХ.....	7
1.1 Економічна сутність банківських розрахунково-касових операцій та порядок їх організації в Україні.....	7
1.2 Порядок обліку банківських розрахунково-касових операцій.....	12
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВО- КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»	19
2.1 Організаційно-економічна характеристика діяльності банку.....	19
2.2 Аналіз розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»	23
2.3 Організація обліку розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»	26
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ».....	32
3.1 Порядок проведення та удосконалення внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій.....	32
3.2 Шляхи удосконалення організації та обліку розрахунково-касових операцій банку.....	36
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

В ринковій економіці саме банківська система відіграє визначальну роль у стимулюванні зростання економіки держави та є центральною ланкою у формуванні економічних відносин. Ефективне функціонування банківської системи є запорукою повноцінної роботи ринкових інститутів щодо руху фінансових ресурсів та забезпечення економічних процесів на рівні суб'єктів господарювання та країни в цілому.

Однією з основних функцій банківських установ є забезпечення безперебійного та якісного розрахунково-касового обслуговування клієнтів. Розрахунково-касові операції становлять великий обсяг у діяльності банків та належать до найбільш відповідальних й трудомістких банківських операцій, оскільки пов'язані з рухом та зберіганням готівкових коштів та інших матеріальних цінностей. Тому ці операції потребують додаткового та ретельного контролю, що досягається, в тому числі, шляхом організації їх ефективного обліку.

Проблеми організації обліку та контролю розрахунково-касових операцій в банківській системі України висвітлені в працях таких вітчизняних науковців: Губа О.М., Дзюблюк О.В., Зоря О. П., Луців Б.Л., Макаренко А. А., Камінська М.Б., Коренєва О.Г., Пересадько Г.О., Трофименко В., Шубіна С.В. Рабченко О.В. та багатьох інших. Що підкреслює актуальність обраної теми випускної роботи.

Мета роботи - розробка пропозицій щодо удосконалення організації обліку та внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України».

У відповідності до мети в роботі поставлено наступні завдання:

- дослідити економічну сутність банківських розрахунково-касових операцій та порядок їх організації в Україні;
- розглянути порядок обліку банківських розрахунково-касових операцій;

- надати організаційно-економічну характеристику діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України»;
- проаналізувати здійснення розрахунково-касових операцій банку;
- дослідити організацію обліку розрахунково-касових операцій банку;
- надати пропозиції щодо удосконалення внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій;
- визначити шляхи удосконалення та обліку розрахунково-касових операцій банку.

Предмет дослідження - практичні аспекти удосконалення організації обліку та внутрішнього контролю розрахунково-касових операцій банку.

Об'єкт дослідження - фінансово-господарська діяльність Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України», що складається з фактів господарського життя, а також наявність розрахунково-касових операцій, які відображаються в бухгалтерському обліку.

У процесі роботи застосовувалися методи реєстрації, узагальнення, аналізу, порівняння, табличний метод тощо.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У БАНКАХ

1.1 Економічна сутність банківських розрахунково-касових операцій та порядок їх організації в Україні

Операції з розрахунково-касового обслуговування клієнтів банку представляють одну з основних функцій банківської системи та займають значний сегмент у роботі банківських установ. Ці операції дуже щільно пов'язані зі всіма іншими банківськими операціями та забезпечують успішний перебіг будь-яких економічних процесів на мікро- та макрорівні. Будь-яка банківська операція супроводжується здійсненням відповідного платежу, тобто опосередковується розрахунково-касовим обслуговуванням. Саме з операцій по розрахунково-касовому обслуговуванню починається взаємодія між банківською установою та клієнтом, що в подальшому часто призводить до взаємовигідної та плідної співпраці. Ці операції є першоосновою функціонування будь-якого банку та є надійним та постійним джерелом доходів у вигляді комісійної винагороди за розрахунково-касове обслуговування юридичних та фізичних осіб.

Банки, приймаючи грошові кошти від своїх клієнтів, залучають їх у внутрішньобанківський оборот, що призводить до збільшення резервів та сприяє розширенню активних банківських операцій та зростанню доходів і рентабельності діяльності.

Отже, регулюючи розрахунково-касові операції, банківська система забезпечує прозорість та врегульованість грошового обороту в економіці, сприяє обмеженню використання грошей для обслуговування тіньового сектору економіки.

У наукових колах досі не існує єдиної позиції щодо визначення даного виду операцій банку. У таблиці 1.1 узагальнено погляди науковців та економістів на визначення касових операцій банку.

Таблиця 1.1 – Погляди науковців та економістів на визначення поняття «касові операції банку»

Автори	Визначення
1. Булатов О. С. [1]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Операції на фондовій біржі, виконання яких в основному відбувається безпосередньо після укладення угоди» [1]
2. Васюренко О. В. [2]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Касові операції банків полягають у прийманні готівки від клієнтів, зарахуванні її на рахунки, збереженні виданих коштів та видачі готівки на вимогу клієнтів» [2]
3. Грязнова А. Г. [3]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Касові операції – це сукупність дій з прийому та видачі готівкових грошових коштів, їх оформлення та відображення в обліку» [3]
4. Дзюблюк О. В. [6]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Касові операції – це зобов’язання банку проводити різні види розрахунків за дорученням клієнта і забезпечувати збереження усіх грошових коштів, що надходять на рахунок клієнта, і їхнє повернення на першу вимогу клієнта, приймати від нього готівку, зараховувати її на банківські рахунки та видавати за вимогою клієнта» [6]
5. Крутських В. Е., Сухарев А. Я., Сухарева А. Я. [20]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Прийом, зберігання та видача готівки. Зазначені процедури врегульовані нормами фінансового права і являють собою спеціальний правовий інститут» [20]
6. Кураков, Л. П., Кураков, В. Л., Кураков А. Л. [15]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Сукупність матеріально-технічних процедур, що полягають у прийманні, зберіганні і видачі готівки; операції з готівковими коштами, здійснювані підприємствами, банками з фізичними та юридичними особами» [15]
7. Лаврушин О. І. [16]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Касові операції в банку є одним з основних видів банківських операцій. Вони являють собою операції з приймання та видачі готівкових грошових коштів. Більш широко касові операції можна визначити як операції, пов’язані з рухом готівкових грошових коштів» [16]
8. Лозовський Л. Ш., Райзберг Б. А., Стародубцева Е. Б. [19]	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Проводяться касами банків, підрозділами підприємств, фірм операції, пов’язані з прийманням, видачою і перерахунком готівки» [19]

Отже, можна зробити висновок, що більшість авторів (Васюренко О. В. [2], Лозовський Л. Ш., Райзберг Б. А., Стародубцева Е. Б. [19], Грязнова А. Г. [3], Лаврушин О. І. [16], Дзюблюк О. В. [6]) у своїх визначеннях концентрують увагу на грошових потоках, які здійснюються через касу банку.

Інші автори приділяють більше уваги нормативному регулюванню касових операцій (Кураков, Л. П., Кураков, В. Л., Кураков А. Л. [15], Крутських В. Е., Сухарев А. Я., Сухарева А. Я. [20]). До третьої групи можна віднести авторів, які, крім того, у визначенні здійснюють акцент на обліку касових операцій (Васюренко О. В. [2], Дзюблюк О. В. [6], Грязнова А. Г. [3]).

Шубіна С.В. у своєму дослідженні зробила змогу узагальнити та сконцентрувати визначення касових операцій, сайт http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24: «касові операції – одна з головних складових банківської установи, яка перетинається з вищими обсягами готівки і взаємодіє з клієнтами щодо різних видів розрахунків.» [22].

Банківські розрахунково-касові операції дуже різноманітні, але в узагальненому вигляді вони поділяються на такі (рис. 1.1).

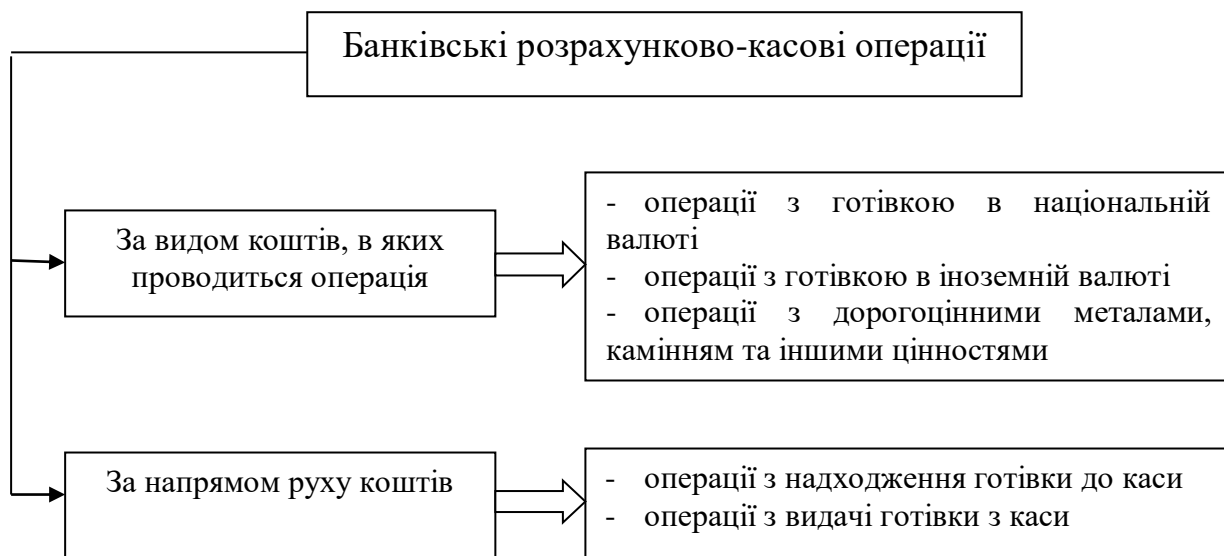

Рисунок 1.1 - Класифікація розрахунково-касових операцій банку
(складено автором)

При здійсненні розрахунково-касового обслуговування клієнтів комерційні банки повинні дотримуватись емісійно-касової дисципліни та фінансової політики, що впроваджується Національним банком України. Порядок взаємодії НБУ з Комерційними банками показано на рис. 1.2.

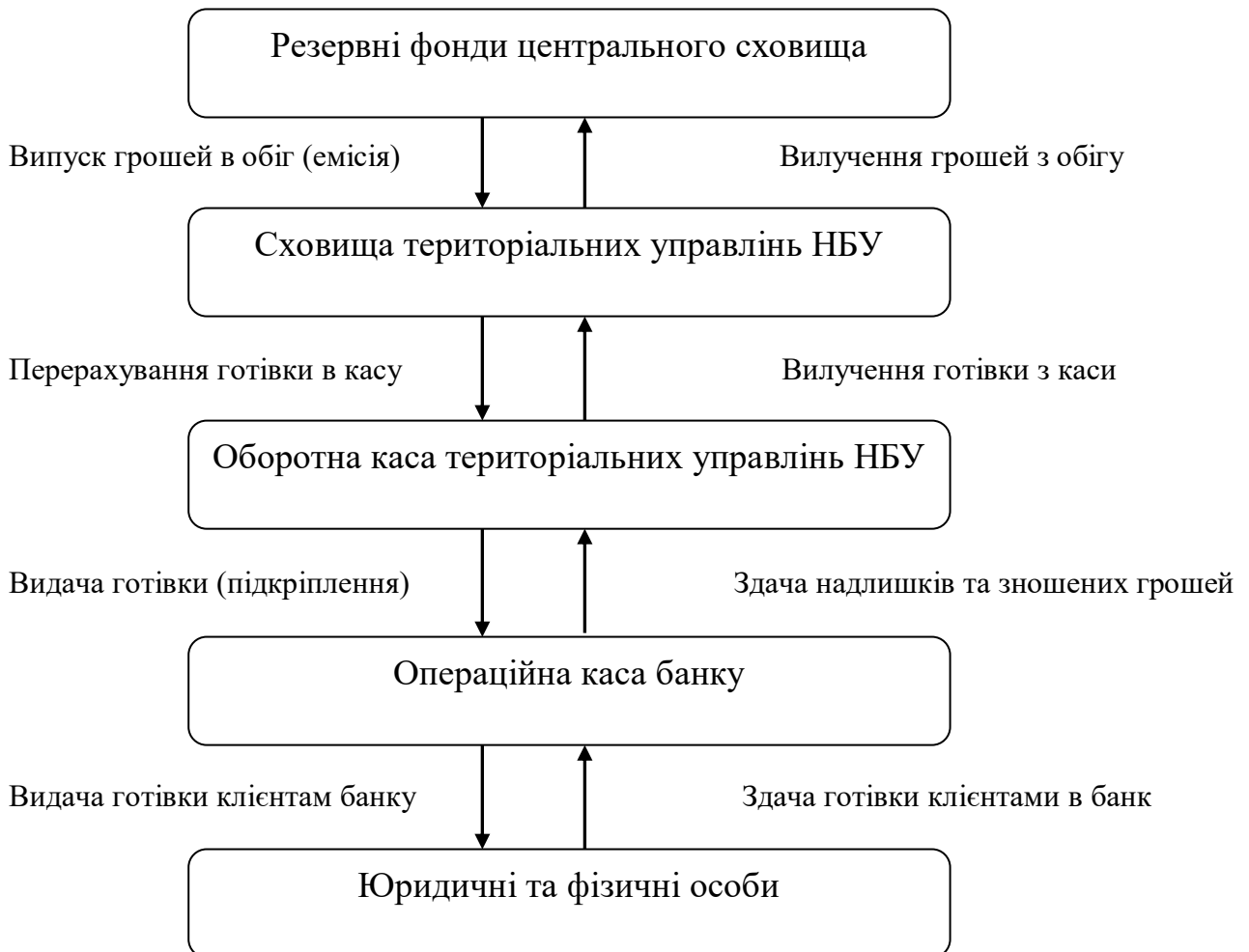

Рисунок 1.2 – Порядок обігу готівки в банківській системі України [12]

НБУ здійснює емісію грошових коштів в готівковій та безготівковій формі. В безготівковій формі емісія грошей здійснюється через механізми валютного, фондового та кредитного ринків. Основним принципом емісійної політики НБУ є забезпечення балансу між кількістю грошей в обігу та кількістю грошей, які потрібні для забезпечення обміну товарів та послуг в

економіці. Для того, щоб мати змогу здійснювати розрахунково-касові операції банки повинні бути в достатній мірі забезпечені готівкою. Підкріплення операційних кас банків відбувається з оборотної каси територіального управління НБУ.

Коренєва О.Г. виділяє так принципи роботи банків при здійсненні розрахунково-касових операцій, сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «По-перше, всі суб'єкти господарської діяльності зобов'язані зберігати свої кошти на рахунках у банках. По-друге, витрачання готівки суб'єктами господарювання здійснюється за цільовим призначенням, тобто клієнт не в змозі без підтверджувального документа зняти або переказати певну суму коштів. По-третє, суб'єкти господарської діяльності, які мають готівкові кошти, зберігають їх у касі в межах ліміту. Якщо сума готівки перевищує ліміт, то вона повинна бути здана в банк і зарахована на поточний рахунок протягом трьох днів, враховуючи день отримання. Розмір готівки в касі не повинен бути завищений, оскільки для банку це активи, які не працюють.» [14].

Розрахунково-касове обслуговування клієнтів банку здійснюється через операційну касу банку. Кожен банк самостійно, в залежності від обсягів робіт та кількості клієнтів, визначає структуру операційної каси та кількість касових працівників. Підбір персоналу є дуже важливим моментом в організації роботи операційної каси банку, оскільки від цього залежить якість послуг та схоронність коштів. Касові працівники повинні знати та виконувати вимоги Інструкції про касові операції в банках України, а також внутрішні положення банку. З працівника каси банк заключає договір про їх повну матеріальну відповідальність.

Робота операційної каси банку з розрахунково-касового обслуговування клієнтів здійснюється протягом операційного дня. Для зберігання грошових коштів, цінних документів та інших цінностей операційні каси банку повинні бути обладнані грошовими сейфами. Відповідальність за організацію

грошово-касового обслуговування клієнтів банку несуть керівник банку, головний бухгалтер, завідувач відділу касових операцій.

У процесі розрахунково-касового обслуговування взаємовідносини між банківською установою та клієнтами ґрунтуються на принципах взаємної вигоди і партнерства та оформлюються договором на розрахунково-касове обслуговування, в якому обов'язково зазначаються права та обов'язки сторін.

1.2 Порядок обліку банківських розрахунково-касових операцій

Як підкреслює у своїх статті Камінська М.Б., сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «Організація обліку обслуговування розрахунковокасових операцій клієнтів банків є однією з найвагоміших складових його діяльності. Це, насамперед, система методів та заходів, яка забезпечує оптимальне функціонування обліку розрахунково-касових операцій.. Це також ретельне й своєчасне складання статистичних і аналітичних звітів. До того ж достатньо вагомою складовою в банківській роботі є й адекватність системи бухгалтерського контролю та використання облікової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.» [12].

Облік банківських касових операцій в Україні регулюється рядом нормативних документів, характеристики яких подано у табл. 1.2.

Всі розрахунково-касові операції банків підлягають обов'язковому документальному оформленню. По характеру операцій банківські касові документи поділяються на видаткові та прибуткові. Операції з приймання готівки та інших цінностей в касу банку оформлюються прибутковими касовими документами, операції з видачі готівки та інших цінностей – видатковими касовими документами.

Таблиця 1.2 - Характеристика нормативних документів з організації обліку розрахунково-касових операцій банків в Україні

Нормативний документ	Характеристика
Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні: затверджено Постановою Правління Національного банку від 01.06.2011 № 174	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Інструкція встановлює порядок і вимоги щодо здійснення банками, їхніми філіями та відділеннями касових операцій у національній та іноземних валютах, регулює взаємовідносини банків (філій, відділень) з територіальними управліннями Національного банку України, іншими банками (філіями, відділеннями) і клієнтами з цих питань» [22]
Закон України «Про Національний банк України»: затверджено постановою Верховної Ради України від 20.05.1999 № 679-XIV	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Закон визначає юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації НБУ. Як прописано у статті 7 цього Закону, однією з функцій НБУ є встановлення для банків правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна» [22]
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»: затверджено постановою Верховної Ради України від 05.04.2001 № 2346-III	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Закон визначає загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, встановлює відповідальність суб'єктів переказу, а також визначає загальний порядок здійснення нагляду за платіжними системами» [22]
Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»: затверджено постановою Верховної Ради України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні» [22]
Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: затверджено постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 р. № 637	http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24 : «Положення визначає порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами (підприємцями), а також окремі питання організації банками роботи з готівкою» [22]
Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України: затверджено постановою Правління НБУ від 04.07.18 № 75	Положення визначає порядок організації бухгалтерського обліку та контролю операційної діяльності в банках [22]

Порядок документального оформлення розрахунково-касових операцій банку схематично показано на рис. 1.3.

Рисунок 1.3 - Порядок документального оформлення розрахунково-касових операцій банку [5]

До банківських касових документів належать:

- заява на переказ готівки;
- заява на видачу готівки;
- прибутковий касовий ордер;
- видатковий касовий ордер;
- грошовий чек;
- квитанція про прийняття на інкасо банкнот іноземних держав;
- квитанція про приймання до сплати на інкасо чеків у іноземній валюті, рахунки на сплату платежів, а також сліп, квитанція, чек банкомата, що формуються платіжними пристроями, документи для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою;
- заява про приймання/видачу банківських металів.

Форму та обов'язкові реквізити банківських касових документів встановлено нормативними документами НБУ. До таких реквізитів належать:

- найменування банку, який здійснює касову операцію;
- дата здійснення операції;
- зазначення платника та отримувача коштів;
- сума касової операції;
- маса банківського металу (за операціями з банківськими металами);
- призначення платежу;
- власноручні підписи або ЕП платника/отримувача;
- власноручний підпис або кваліфікований ЕП працівника банку (філії, відділення), уповноваженого здійснювати касову операцію;
- номер рахунку отримувача (у разі зарахування суми переказу на рахунок);
- найменування і код банку отримувача (у разі зарахування суми переказу на рахунок).

Бухгалтерський облік розрахунково-касових операцій банку включає синтетичний та аналітичний облік. Синтетичний облік узагальнює дані по касовим операціям у грошовому вимірнику. Аналітичний облік деталізує, конкретизує та пояснює дані по касовим операціям.

Порядок обліку коштів на рахунках бухгалтерського обліку Камінська М.Б. характеризує таким чином, сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «Готівкові кошти, а саме банкноти, монети та дорожні чеки, обліковуються за рахунками розділу 10 (100 та 101) Плану рахунків «Готівкові кошти». Облік готівкових коштів у касах, операційних відділах філій комерційних банків за операціями фізичних і юридичних осіб та за операціями з видачі готівки інкасаторам для доставки з каси банку до клієнтів – юридичних осіб – здійснюється за окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 1001, а в територіально відокремлених безбалансових відділеннях – за окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 1002. Облік операцій із купівлі-продажу

готівкових коштів у банках та НБУ здійснюється з використанням балансових рахунків 1811 та 1911.» [12].

Операції з прийняття готівки банківськими установами та отримання ними комісійної винагороди відображаються таким чином, сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «У процесі прийняття готівки до операційної каси банку і зарахування прийнятої суми на поточні рахунки робиться запис, за дебетом якого йдуть рахунки 1001 чи 1002, а за кредитом – рахунок коштів залежно від типу клієнта. У випадку коли готівка приймається від юридичних і фізичних осіб для зарахування на рахунки інших осіб, дебетуються рахунки 1001, 1002, а кредитуються – 2520, 2530, 2600, 2620, 2650, 2902. Операції з приймання готівки в національній (іноземній) валюті від фізичних та юридичних осіб для здійснення переказу без відкриття рахунку відображаються за дебетом 1001 (1002), а за кредитом 2902, 2909. У випадку сплати комісійних банку за розрахунково-касове обслуговування використовують рахунок 6110. Розрахунки з підкріплення готівковими коштами в національній та іноземній валютах, банківськими металами між філіями комерційного банку або головним операційним управлінням відображаються в обліку за відповідними аналітичними рахунками балансових рахунків 3906 та 3907.» [12].

Порядок відображення на рахунках транзитних операцій наступний, сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «Для обліку транзитних оборотів у процесі передавання готівки використовуються рахунки 1811 або 1911. Підкріплення філією банку підпорядкованих їй територіально відокремлених безбалансових відділень готівковими коштами та вивезення надлишків готівкових коштів до філії банку відображаються в бухгалтерському обліку з використанням балансового рахунку 1007.» [12].

Відповідно до Інструкції про касові операції в банках України, організація обліку розрахунково-касових операцій банків має відповідати певним вимогам, сайт <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>: «усі операції за документами, що надійшли в операційний час від клієнтів, відбиваються в

бухгалтерському обліку того самого дня; приймання і контроль документів, обслуговування клієнтів, занесення інформації в ОДБ банку, а також перевірка вихідних форм, формування архівних папок документів здійснюються протягом операційного часу безпосередньо відповідальними виконавцями; клієнт, виходячи зі своїх технічних можливостей, може передавати розрахункові документи до банку як у паперовій, так і в електронній формі; приймання розрахунково-платіжних документів від клієнтів, розрахункові та касові операції за рахунками юридичних та фізичних осіб здійснюються безпосередньо відповідальними виконавцями та інші.» [12].

Висновки до першого розділу:

1. При здійсненні розрахунково-касового обслуговування клієнтів комерційні банки повинні дотримуватись емісійно-касової дисципліни та фінансової політики, що впроваджується Національним банком України.

2. Операції з розрахунково-касового обслуговування клієнтів банку представляють одну з основних функцій банківської системи та займають значний сегмент у роботі банківських установ. Ці операції дуже щільно пов'язані зі всіма іншими банківськими операціями та забезпечують успішний перебіг будь-яких економічних процесів на мікро- та макрорівні. Будь-яка банківська операція супроводжується здійсненням відповідного платежу, тобто опосередковується розрахунково-касовим обслуговуванням.

3. З операцій по розрахунково-касовому обслуговуванню починається взаємодія між банківською установою та клієнтом, що в подальшому часто призводить до взаємовигідної та плідної співпраці. Ці операції є першоосновою функціонування будь-якого банку та є надійним та постійним джерелом доходів у вигляді комісійної винагороди за розрахунково-касове обслуговування юридичних та фізичних осіб.

4. Відповідальність за організацію грошово-касового обслуговування клієнтів банку несуть керівник банку, головний бухгалтер, завідувач відділу касових операцій.

5. У процесі розрахунково-касового обслуговування взаємовідносини між банківською установою та клієнтами ґрунтуються на принципах взаємної вигоди і партнерства та оформлюються договором на розрахунково-касове обслуговування, в якому обов'язково зазначаються права та обов'язки сторін.

6. Всі розрахунково-касові операції банків підлягають обов'язковому документальному оформленню. По характеру операцій банківські касові документи поділяються на видаткові та прибуткові. Операції з приймання готівки та інших цінностей в касу банку оформлюються прибутковими касовими документами, операції з видачі готівки та інших цінностей – видатковими касовими документами.

7. Бухгалтерський облік розрахунково-касових операцій банку включає синтетичний та аналітичний облік. Синтетичний облік узагальнює дані по касовим операціям у грошовому вимірнику. Аналітичний облік деталізує, конкретизує та пояснює дані по касовим операціям.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика діяльності банку

Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» - є державним банком та однією з найбільших та стабільно-працюючих банківських установ, що функціонують на ринку банківських послуг в Україні. ПАТ «Державний ощадний банк України» надає якісні послуги з широкого спектру банківських операцій, створює сприятливі та вигідні умови щодо обслуговування клієнтів в умовах жорсткої конкуренції.

Стратегічною метою діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України» є, сайт <http://dSPACE.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «впровадження сучасних банківських технологій та продуктів, як основи підвищення операційної ефективності та забезпечення зваженого і стійкого зростання у довгостроковій перспективі.» [23].

Ієрархічна система ПАТ «Державний ощадний банк України» побудована на організаційній самостійності департаментів і дирекцій. Керівники департаментів та окремих підрозділів банку самостійно приймають управлінські рішення та несуть відповідальність за роботу відповідного структурного підрозділу, що підвищує ефективність роботи банку в цілому.

ПАТ «Державний ощадний банк України» сьогодні є сучасною універсальною фінансовою установою, яка надає своїм багаточисельним клієнтам (як фізичним особам, так й юридичним, в тому числі, великим корпоративним клієнтам) велику кількість банківських продуктів та послуг, коло та якість яких постійно зростає у відповідності до вимог ринку.

Аналіз основних показників діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р., який проведено за даними консолідованої фінансової звітності банку (додаток А), наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Аналіз основних показників діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р. за даними консолідованої фінансової звітності (тис.грн.)

Показники	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019/2017р.р.		Відхилення 2019/2018р.р.	
				абсолютне, +/-	відносне, %	абсолютне, +/-	відносне, %
Основні засоби та нематеріальні активи	7614753	8953669	9311265	1696512	22,3	357596	4,0
Грошові кошти в НБУ	12228420	10600815	11920850	-307570	2,5	1320035	12,5
Грошові кошти в інших банках	17081079	10965932	15343916	-1737163	10,2	4377984	40,0
Кредити, надані клієнтам	74502528	67543176	65145553	-9356975	12,6	-2397623	3,5
Інвестиції, наявні для продажу	98104393	116590238	102675399	4571006	4,7	-13914839	11,9
Всього активів	233872666	217786209	208154555	-25718111	11,0	-9631654	4,4
Акціонерний капітал	49724980	49724980	49724980	0	0,0	0	0,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	(21017212)	(33215794)	(33072965)	12055753	57,4	-142829	0,4
Власний капітал	31271807	18561669	18639477	-12632330	40,4	77808	0,4
Всього зобов'язань, в тому числі:	202600859	199224540	189515078	-13085781	6,5	-9709462	4,9
Кошти банків	6435248	54074	78973	-6356275	98,8	24899	46,0
Рахунки клієнтів	150151155	154016447	161937371	11786216	7,9	7920924	5,1
Випущені єврооблігації	34546811	34496694	18208657	-16338154	47,3	-16288037	47,2
Інші запозичені кошти	7299686	6618734	4757729	25,4	0,348228	-1861005	28,1
Процентні доходи	19747084	19351416	14543190	-5203894	26,4	-4808226	24,8
Процентні витрати	14228362	13896078	10352642	-3875720	27,2	-3543436	25,5
Чистий процентний дохід	3584057	5455338	4190548	606491	16,9	-1264790	23,2
Чистий непроцентний дохід	4114962	1969154	2916116	-1198846	29,1	946962	48,1
Операційні доходи всього	7699019	8599648	7219776	-479243	6,2	-1379872	16,0
Операційні витрати	7139998	8567824	7029804	-110194	1,5	-1538020	18,0
Чистий прибуток за рік (збиток)	558983	161206	190181	-368802	66,0	28975	18,0

На рис. 2.1 зображено динаміку структури активів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

На рис. 2.2 зображено динаміку структури зобов'язань ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

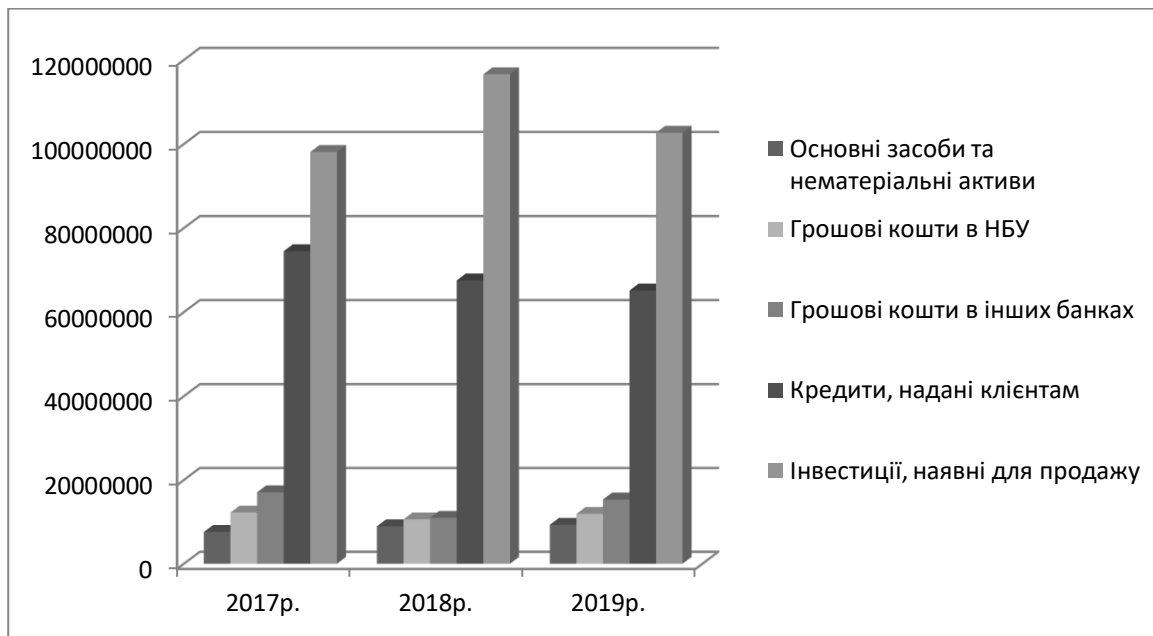

Рисунок 2.1 - Динаміка структури активів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

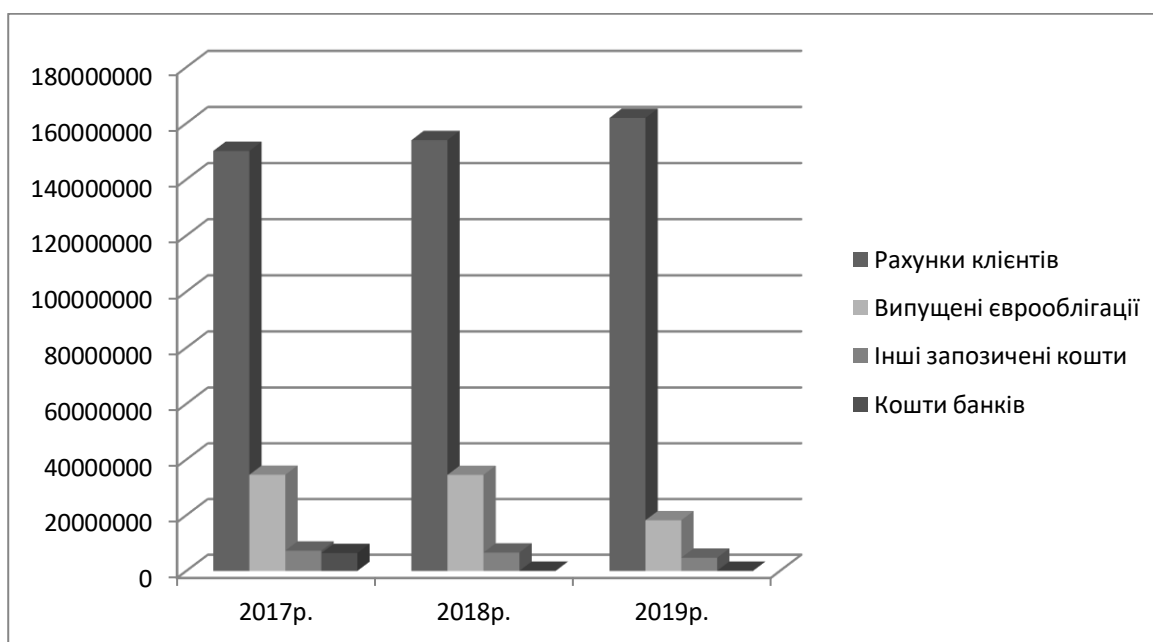

Рисунок 2.2 - Динаміка структури активів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

За даними таблиці 2.1 та рис. 2.1 можна зробити висновки, що структура активів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р. суттєво не змінювалась. Найбільшу частку на протязі всього періоду мають інвестиції, наявні для продажу. В абсолютному вираженні їх розмір у 2019р. порівняно з попереднім роком зменшився на 13914839 тис.грн. (на 11,9%), за весь період – зріс на 4571006 тис.грн. (4,7%). Наступною за величиною складовою активів банку є кредити, надані клієнтам. Їх розмір в абсолютному вираженні зменшується: у 2019р. порівняно з попереднім роком - на 12397623 тис.грн. (на 3,5%), за весь період – на 9356975 тис.грн. (12,6%). Значно меншу частку мають інші складові активів банку, а саме: грошові кошти в інших банках, грошові кошти в НБУ, основні засоби та нематеріальні активи. За весь період, що аналізується їх розмір змінився наступним чином: грошові кошти в інших банках – зменшились на 10,2%, грошові кошти в НБУ – зменшились на 2,5%, основні засоби та нематеріальні активи – зросли на 22,3%. Загальна вартість активів банку за три останні роки зменшилась на 25718111 тис.грн. (на 11%).

В структурі зобов'язань ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р. (табл. 2.1, рис. 2.2) також не відбувається суттєвих зрушень. Найбільшу питому вагу мають рахунки клієнтів, їх розмір зростає із року в рік: у 2019р. порівняно з попереднім роком - на 7920924 тис.грн. (на 5,1%), за весь період – на 11786216 тис.грн. (7,9%). Значні зміни у структурі зобов'язань банку відбуваються лише щодо коштів інших банків: їх розмір за весь період зменшився на 6356275 тис.грн. (на 98,8%), тобто майже у два рази. Загальна сума зобов'язань банку за три останні роки зменшилась на 13085781 тис.грн. (на 6,5%).

Розмір власного капіталу банку за період 2017-2019р.р. суттєво зменшився: на 12632330 тис.грн. (на 40,4%) в основному за рахунок збільшення суми непокритих збитків на 12055753 тис.грн. (на 57,4%). Такі зміни мають негативні наслідки, оскільки зменшується вплив власників банку, а його діяльність стає більш залежною від залучених коштів, тобто від кредиторів.

Щодо структури операційних доходів, видно, що більшу частку доходів банку займають доходи від процентів. Чистий процентний дохід за весь період зріс на 606491 тис.грн. (на 16,9%). Чистий непроцентний дохід (комісійні доходи, доходи від продажу іноземної валюти, від продажу інвестицій та ін.) за три роки зменшився на 1198846 тис.грн. (на 29,1%). Це призвело до зменшення загальної суми операційних доходів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р. на 479243 тис.грн. (на 6,2%). Відповідно зменшився й розмір чистого прибутку банку за три роки на 368802 тис.грн. (на 66%), хоча у 2019р. порівняно з 2018р. чистий прибуток банку зріс на 28975 тис.грн. (на 18%).

Взагалі можна зробити висновок про погіршення результатів діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України» за останні два роки. Про це свідчить зменшення вартості активів банку, зростання суми непокритих збитків й, як наслідок, зменшення розміру власного капіталу, зменшення розміру доходів та прибутку. Але діяльність банку залишається прибутковою, а у 2019р. намітились позитивні тенденції у фінансовому стані ПАТ «Державний ощадний банк України».

2.2 Аналіз розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»

Комісійні доходи ПАТ «Державний ощадний банк України» формуються за рахунок розрахунково-касових операцій, операцій з пластиковими картками, з іноземною валютою, з цінними паперами, позабалансових операцій та інших. Аналіз комісійних доходів та витрат ПАТ «Державний ощадний банк України» за 2017-2019р.р. надано в таблиці 2.2.

На рис. 2.3 зображено динаміку комісійних доходів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

На рис. 2.4 зображено динаміку комісійних витрат ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

Таблиця 2.2 - Аналіз комісійних доходів та витрат ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р. (тис.грн.)

Показники	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019/2017р.р.		Відхилення 2019/2018р.р.	
				абсолютне, +/-	відносне, %	абсолютне, +/-	відносне, %
Комісійні доходи всього, в тому числі:	2131460	2912480	1840711	-290749	13,6	-1071769	36,8
- Розрахунково-касові операції	1334420	1720810	990950	-343470	25,7	-729860	42,4
- Операції з пластиковими картками	556950	955959	731558	174608	31,4	-224401	23,5
- Операції з іноземною валютою	93898	99424	47162	-46736	49,8	-52262	52,6
- Позабалансові операції	122748	91261	40065	-82683	67,4	-51196	56,1
- Операції з цінними паперами	2579	2434	1507	-1072	41,6	-927	38,1
- Інші операції	20865	42592	29469	8604	15,7	-13123	30,8
Комісійні витрати всього, в тому числі:	497312	787641	575413	78101	15,5	-212228	26,9
- Розрахунково-касові операції	128523	145723	81448	-47075	36,6	-64275	44,1
- Операції з пластиковими картками	350306	617227	476391	126085	36,0	-140836	22,8
- Операції з іноземною валютою	9259	12183	6634	-2625	28,4	-5549	45,5
- Операції з цінними паперами	5017	6695	4438	-579	11,5	-2257	33,7
- Інші операції	4207	5813	6502	2295	54,6	689	11,9
Чистий дохід від розрахунково-касових операцій	1205897	1575087	909502	-296395	24,6	-665585	42,3

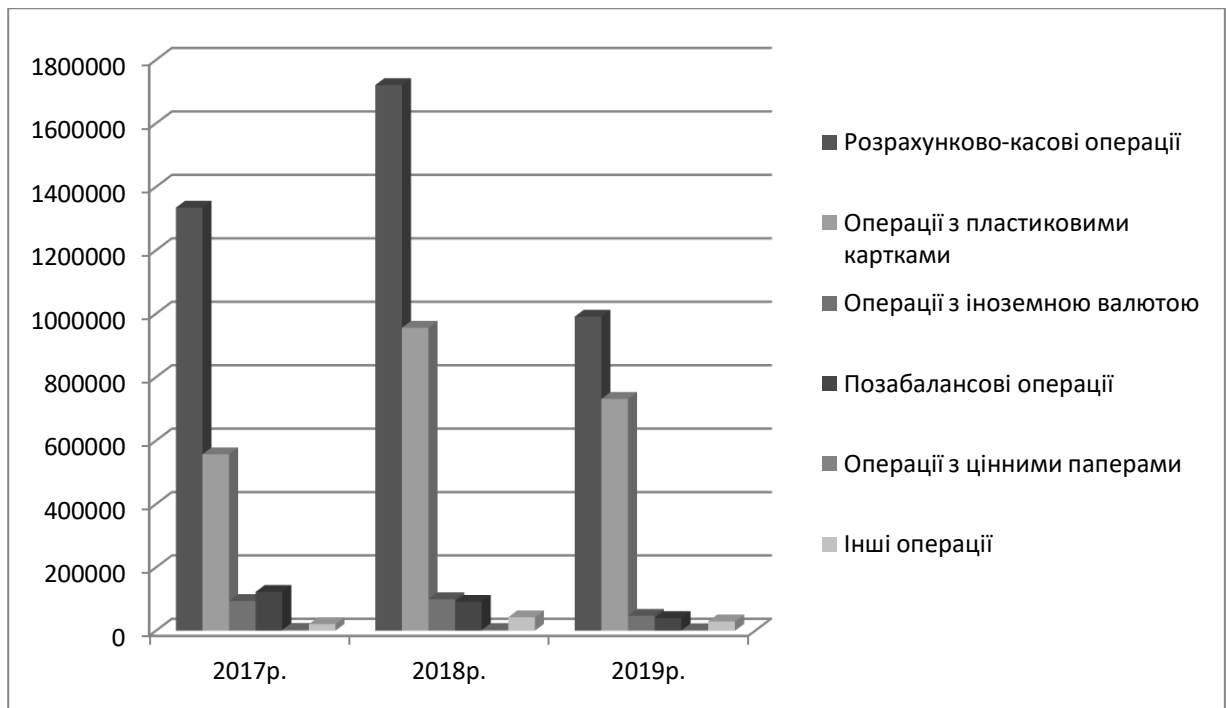

Рисунок 2.3 - Динаміка комісійних доходів ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

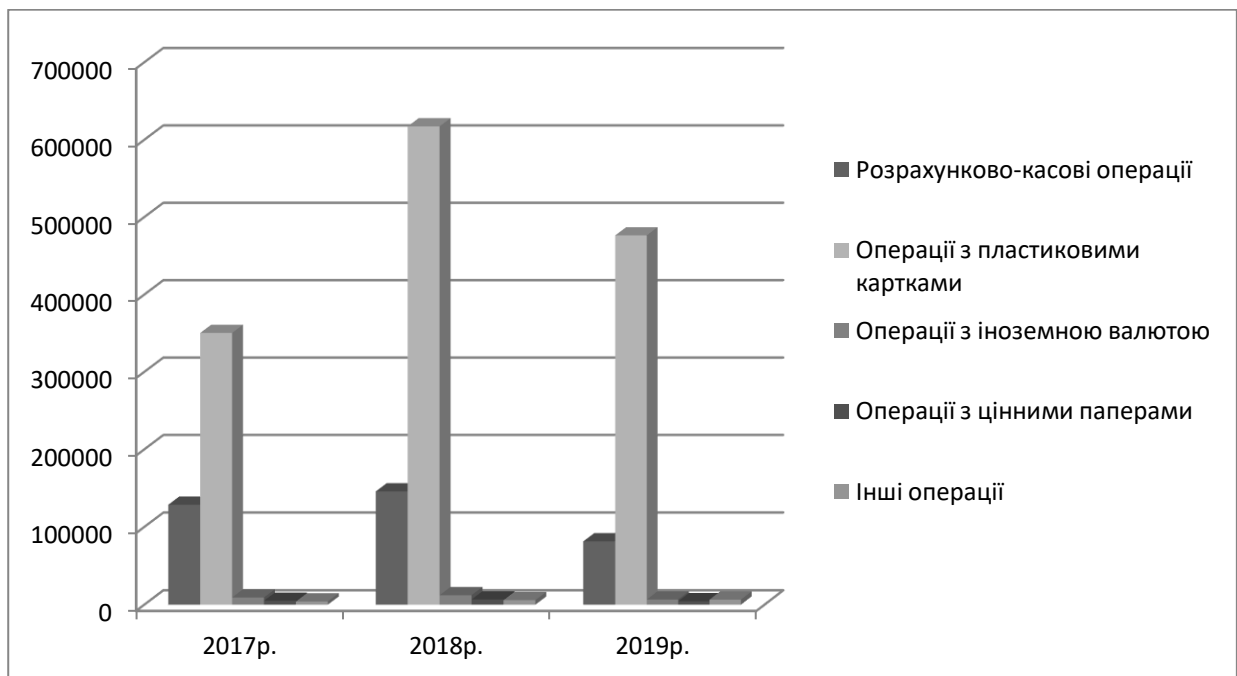

Рисунок 2.4 - Динаміка комісійних витрат ПАТ «Державний ощадний банк України» за період 2017-2019р.р.

З даних таблиці 2.2 та рис. 2.3 можна побачити, що найбільшу частку комісійних доходів ПАТ «Державний ощадний банк України» складають доходи від розрахунково-касових операцій. Хоча їх розмір за останні три роки скоротився: на 343470 тис.грн. (25,7%), але вони залишаються вагомою складовою комісійних доходів банку.

Крім того, розрахунково-касові операції є найбільш прибутковими з усіх комісійних операцій. Доходи за цими операціями більше, ніж в десять разів перевищують відповідні витрати. Так у 2017р. доходи за розрахунково-касовими операціями склали 1334420 тис.грн., а витрати – 128523 тис.грн.; у 2018р. доходи – 1720810 тис.грн., витрати – 145723 тис.грн., у 2019р. доходи – 990950 тис.грн., витрати – 81448 тис.грн. Це означає, що прибуток від комісійних операцій в більшій мірі формується за рахунок розрахунково-касових операцій. Це ще раз підкреслює важливість удосконалення організації обліку та контролю розрахунково-касових операцій банку.

2.3 Організація обліку розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»

Розрахунково-касові операції в ПАТ «Державний ощадний банк України» здійснюються на основі Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні № 174, інших нормативно-законодавчих документів та внутрішніх положень банку. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів банку відбувається в операційних касах, які розташовані у касовому вузлі. Касовий вузол включає такі приміщення, сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «приміщення завідувача каси; - приміщення, де є робочі місця касових працівників; - приміщення для перерахування банкнот та монет; - приміщення для приймання - передавання цінностей інкасаторам; - приміщення для одягу та особистих речей працівників; - приміщення сховища цінностей; - приміщення для приймання їжі касовими працівниками.» [23].

До касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України» відносяться, сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «приймання через касу банку готівки національної та іноземної валют від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних та фізичних осіб чи відповідний рахунок установи банку; - видача готівки національної та іноземної валют клієнтам з їх рахунків за видатковим касовим документом через каси Банку; - приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу та виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу; - обмін платіжних не придатних для обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу; - вилучення з обігу та відправлення на дослідження сумнівних щодо справжності банкнот (монет).» [23].

Прийом готівки до кас банку оформлюється такими документами:

- Заява на внесення готівки – приймаються кошти від юридичних та фізичних осіб для зарахування на відповідні рахунки;
- Повідомлення – оформлюються платежі населення;
- Прибутковий касовий ордер – оформлюються інші надходження готівки.
- Заява про внесення готівки – документ, за яким через касу банку проходить значна сума готівки; складається з трьох частин (документів): заява, квитанція, ордер.

Порядок внесення коштів до каси банку на основі заяви про внесення готівки має певні особливості, сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «Відповідальні працівники, операціоністи, в банківській установі перевіряють наявність та правильність зазначених реквізитів, таких як: сума словами та цифрами, номер рахунку, назва установи, що вносить кошти. Якщо все вірно, то заява, квитанція та ордер передаються в касу банку. Касовий працівник зобов'язаний перевірити чи є всі необхідні підписи працівників і звірити їх зі зразками підписів, які є в

нього. Тоді визиває особу, яка вносить готівку і перелічує її. Касові працівники повинні обов'язково звірити чи співпадає сума, яка зазначена в документі з наявною сумою, а також поаркушно перерахувати кошти отримані від клієнта. У випадку, якщо перевірені суми співпадають, то касир підписує квитанцію, ставить відбиток печатки і передає її особі, що вносила кошти. Заява залишається в касира і засвідчує внесення готівки в касу банку. Квитанція повертається клієнтові, що засвідчує внесення готівки в касу. А ордер віддається відповідальному працівнику, що веде касовий журнал. Коли вже будуть здійснені всі записи відповідно до ордерів на особових рахунках контрагентів заяви передаються власникам рахунків разом із виписками по поточних рахунках. За правильністю записів клієнти можуть стежити при наявності таких ордерів.» [23].

Для здійснення видаткових банківських операцій завідувач сектору касового обслуговування видає касирам готівку під розписку в «Журналі прийнятих та виданих грошових коштів». Суми грошових коштів, які були прийняті касою банку протягом операційного дня, підлягають обов'язковій реєстрації у касовому журналі. Протягом робочого дня касири на основі прибуткових та видаткових документів ведуть облік прийнятих і виданих (зданих) грошових сум у спеціальному журналі обліку прийнятих та виданих грошових коштів. Наприкінці робочого дня касир складає «Довідку касира прибуткової каси», в якій зазначається сума грошей, що надійшли в касу, були видані із каси, та кількість оформлених прибуткових і видаткових документів. Касир перераховує суму коштів в касі на кінець робочого дня та обов'язково перевіряє відповідність суми залишку грошей, вказаної у довідці, з фактичною наявною сумою грошових коштів.

Перед тим як підписати довідку касира перевіряються обороти грошових коштів із відповідними записами в касових журналах інших операційних працівників. Результати такої звірки затверджуються підписом касира в касових журналах та підписами операційних працівників на довідці касира. Це

є елементом банківського внутрішнього контролю за здійсненням розрахунково-касових операцій.

Готівкові грошові кошти, які протягом операційного дня надійшли в касу банку, касир покупно формуює в пачки, які разом з прибутковими й видатковими документами та підписаною довідкою касира здає завідувачу сектору касових операцій під розписку в «Книзі обліку прийнятих та виданих грошових коштів». При цьому завідувач звіряє фактичну суму грошей та кількість документів із зазначеними даними у довідці касира. Це також є складовою внутрішньобанківського контролю за розрахунково-касовими операціями. Після того як кошти перераховано а довідку касира перевірено, завідувач підписує довідку, а документи підшиває в папку, в якій касові документи групуються за балансовими рахунками окремо за прибутковими та видатковими операціями. На основі підсумкових даних складається «Касовий звіт», який також підшивається в папку перед всіма документами.

Здійснивши всі необхідні контрольні дії завідувач сектору касових операцій на основі довідок всіх підпорядкованих йому касирів складає «Зведену довідку про касові обороти». На підставі зведеної довідки працівниками бухгалтерії вносяться записи до відповідних регістрів синтетичного та аналітичного обліку.

Всі грошові кошти, які надійшли до каси банку, зараховуються в залежності від призначення та характеру операції або на рахунки контрагентів, або на балансові рахунки банку.

Залишок грошових коштів в касі банку на кінець поточного та початок наступного операційного дня виводиться шляхом співставлення приходу та видачі готівки.

Порядок виконання операцій прибутковою та видатковою касами ПАТ «Державний ощадний банк України» схематично представлено в додатках Б та В.

Загальний порядок документального оформлення розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України» представлено на рис. 2.5.

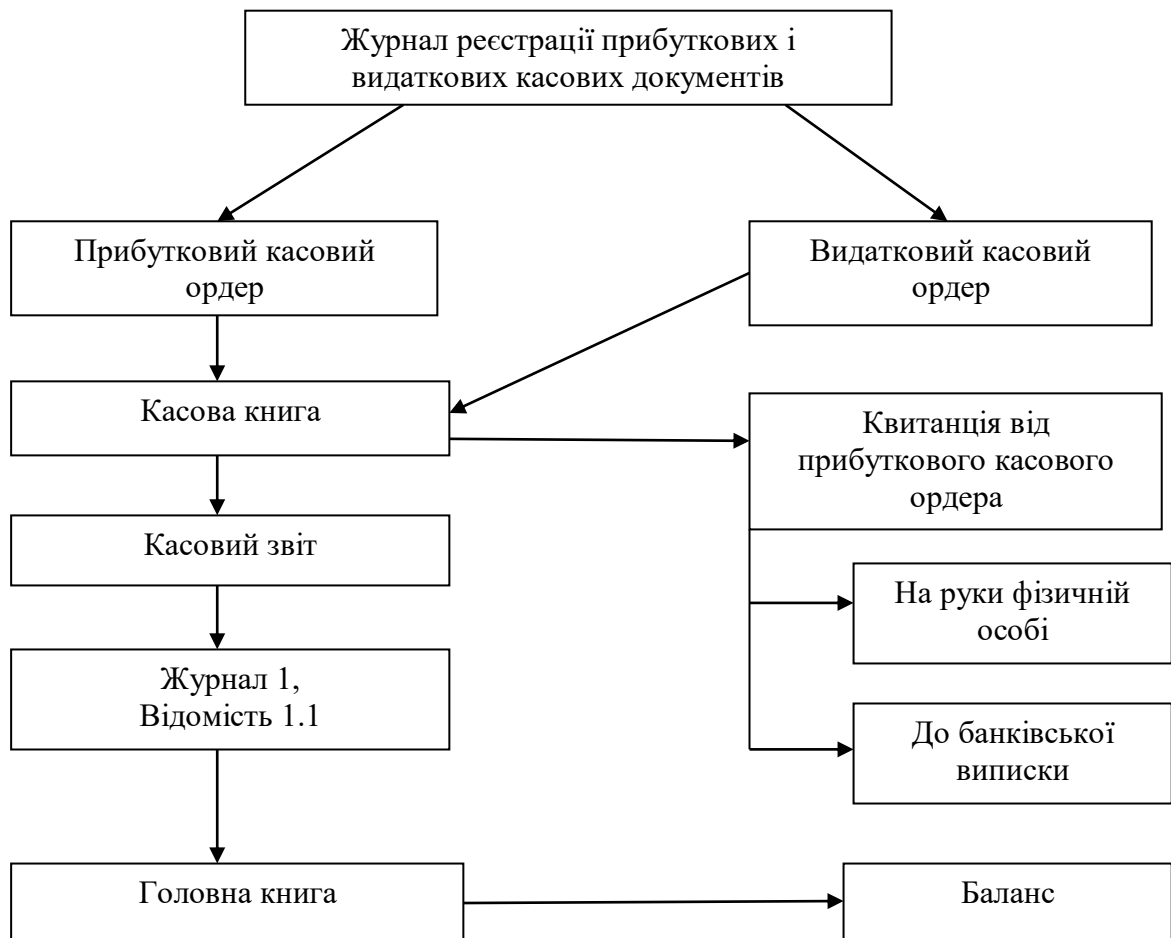

Рисунок 2.5 - Порядок документального оформлення та відображення в обліку розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»

Порядок відображення операцій з приймання та видачі готівки та операцій з обміну готівкової іноземної валюти касами ПАТ «Державний ощадний банк України» на рахунках бухгалтерського обліку наведено у додатку Г.

Наприкінці операційного дня всі грошові кошти та інші цінності, документи, штамп закривають в сейфі на два ключі, сейф опечатується й здається під охорону, про що свідчать підписи відповідальних осіб у спеціальному журналі.

Висновки до другого розділу:

1. Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» - є державним банком та однією з найбільших та стабільно-працюючих банківських установ, що функціонують на ринку банківських послуг в Україні. ПАТ «Державний ощадний банк України» надає якісні послуги з широкого спектру банківських операцій, створює сприятливі та вигідні умови щодо обслуговування клієнтів в умовах жорсткої конкуренції.

2. За проведеним аналізом можна зробити висновок про погіршення результатів діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України» за останні два роки. Про це свідчить зменшення вартості активів банку, зростання суми непокритих збитків й, як наслідок, зменшення розміру власного капіталу, зменшення розміру доходів та прибутку. Але діяльність банку залишається прибутковою, а у 2019р. намітились позитивні тенденції у фінансовому стані ПАТ «Державний ощадний банк України».

3. Найбільшу частку комісійних доходів ПАТ «Державний ощадний банк України» складають доходи від розрахунково-касових операцій, які є найбільш прибутковими з усіх комісійних операцій. Доходи за цими операціями більше, ніж в десять разів перевищують відповідні витрати. Це означає, що прибуток від комісійних операцій в більшій мірі формується за рахунок розрахунково-касових операцій. Це ще раз підкреслює важливість удосконалення організації обліку та контролю розрахунково-касових операцій банку.

4. Розрахунково-касові операції в ПАТ «Державний ощадний банк України» здійснюються на основі Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні № 174, інших нормативно-законодавчих документів та внутрішніх положень банку. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів банку відбувається в операційних касах, які розташовані у касовому вузлі.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ

РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

ПАТ «ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ»

3.1 Порядок проведення та удосконалення внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій

Банківська діяльність передбачає здійснення великої кількості різноманітних операцій з суворим дотриманням законодавства України, великого обсягу положень та інструкцій Мінфіну та НБУ. Одним з основних показників надійності та стабільності діяльності банку є те, на скільки якісно та своєчасно він здійснює ті чи інші операції. Банківські операції виконуються із залученням великих сум грошових коштів, що обумовлює важливість та необхідність здійснення контролю за діяльністю банків, в тому числі в частині розрахунково-касових операцій.

Однією з особливостей діяльності банків є її висока ризикованість у порівнянні з іншими видами економічної діяльності. Найбільш вагомим ризиком при здійсненні розрахунково-касового обслуговування є операційно-технологічний ризик. Як зазначає Дзюблюк О.В., сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «операційно-технологічний ризик пов'язаний з недоліками корпоративного управління, внутрішнього контролю, неадекватністю інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору надійності, контрольованості, універсальності.» [6].

Характеристику операційно-технологічних ризиків здійснення розрахунково-касових операцій банківськими установами надано у таблиці 3.1.

З метою зменшення та мінімізації ризиків діяльності банківських установ необхідно організовувати якісну та дієву систему внутрішнього контролю.

Таблиця 3.1 - Характеристика операційно-технологічних ризиків здійснення банківських розрахунково-касових операцій [6]

Вид операційно-технологічного ризику	Характеристика
Ризик персоналу	Ризик пов'язаний з помилками працівників при розрахунково-касовому обслуговуванні клієнтів, з додатковими витратами через низьку кваліфікацію персоналу, зі змінами у трудовому законодавстві
Ризик технологій	Ризик пов'язаний з використанням застарілих та недосконалих технологій при розрахунково-касовому обслуговуванні клієнтів
Ризик процесу	Ризик витрат у зв'язку з системними помилками, які виникають при здійсненні операцій
Ризик середовища	Ризик виникнення витрат у зв'язку зі змінами у законодавстві або політичними змінами тощо
Ризик фізичного втручання	Ризик виникнення втрат від надзвичайних ситуацій: пожежі, пограбування тощо

У зв'язку з наявністю операційно-технологічних ризиків та їх значного впливу на здійснення розрахунково-касового обслуговування в ПАТ «Державний ощадний банк України», пропонуються такі шляхи його зменшення, сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «1) процедури та засоби контролю за функціонуванням інформаційних систем банку та забезпечення безперебійної діяльності, зокрема процеси дублювання і відновлення інформації, а також резервні системи у разі втрати доступу або знищення важливої інформації або технологій; 2) програма управління персоналом, що включає: проведення заходів щодо контролю за діяльністю персоналу; постійне залучення кваліфікованого персоналу, який б відповідав вимогам банку; порядок доведення до персоналу його обов'язків; проведення навчань для персоналу для того, щоб підвищити їх кваліфікацію; 3) підтримувати продукти та послуги в актуальному стані; 4) процес періодичного тестування встановлених процедур та технологій здійснення касових операцій, у тому числі процедур фізичної та інформаційної безпеки, з метою контролю за дотриманням цих процедур і технологій та збору інформації щодо їх можливого вдосконалення у разі їх неефективності.» [6].

В ході аналізу організації та обліку розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України» було встановлено такі недоліки та помилки, що допускаються персоналом банку при розрахунково-касовому обслуговуванні клієнтів:

- 1) Випадки несвоєчасного оприбуткування та зарахування коштів на рахунки клієнтів;
- 2) Не проведення ідентифікації клієнтів, які здійснюють операції по переведенню коштів на суму більше 5000 грн.;
- 3) Випадки несвоєчасного відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку;
- 4) Випадки порушення правил та порядку переміщення готівкових коштів всередині банку;
- 5) Перевищення ліміту каси;
- 6) Несвоєчасність проведення ревізії каси;
- 7) Випадки порушення правил при зберіганні ключів від сейфів;
- 8) Випадки несвоєчасного здійснення безготівкових операцій;
- 9) Випадки не заповнення всіх необхідних реквізитів або виправлення в розрахунково-платіжних, прибуткових та видаткових документах;
- 10) Несистематичність здійснення контрольних процедур щодо розрахунково-касових операцій.

Як зазначається у сучасній економічній літературі, сайт <http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/okb/bs/Tema6.pdf>: «Внутрішній банківський контроль повинен забезпечувати щодо касових операцій: визначення справжності та платіжності банкнот (монет); повне та своєчасне оприбуткування та видачу готівки клієнтам та відповідне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку; забезпечення схоронності готівки та ін. цінностей; виконання банком нормативно-законодавчих вимог щодо проведення, обліку касових операцій та вимог щодо фінансового моніторингу; належне документальне оформлення касових операцій; належне виконання операцій з підкріплення готівкою та задоволення потреб клієнтів; раціональне використання готівки; щодо безготівкових

операцій: сприяння скороченню використання готівки; дотримання нормативно-правових вимог щодо відкриття та закриття рахунків (в тому числі фінансового моніторингу), здійснення операцій; дотримання принципів бухгалтерського контролю; забезпечення достовірності та повноти звітності та інформації, яка передається керівництву банку; управління ризиками, насамперед операційними.» [6].

Планувати і проводити внутрішній контроль розрахунково-касових операцій пропонується на основі програмно-контрольної таблиці. (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 - Запропонована програма контролю за здійсненням розрахунково-касових операцій ПАТ «Державний ощадний банк України»

Напрямок контролю	Необхідно встановити
1	2
Наявність та стан угод про повну матеріальну відповідальність осіб, які працюють з грошовими коштами та іншими матеріальними цінностями	Наявність угод з МВО і юридичну правильність їх оформлення
Дотримання порядку здійснення операцій з надходження готівки у прибуткових касах	Правильність та своєчасність оформлення прибуткових касових первинних документів, правильність ведення журналів реєстрації документів Відповідність даних первинних документів з даними касових журналів, довідок касира, виписок з особистих рахунків клієнтів
Дотримання порядку здійснення операцій у вечірніх касах та касах перерахування	Правильність документального оформлення інкасованої грошової виручки. Відповідність суми зазначеної у супровідних документах з фактичною сумою
Дотримання порядку здійснення операцій з видачі готівки видатковими касами	Правильність та своєчасність оформлення видаткових касових первинних документів, правильність ведення книги реєстрації сум, виданих під звіт касиру грошового сховища Відповідність даних первинних документів з даними касових журналів, довідок касира, виписок з особистих рахунків клієнтів
Дотримання порядку звірки і складання висновку операційної каси	Відповідність фактичних даних касових оборотів і даних касових журналів Відповідність фактичних сум грошей даним, зазначеним у довідці касира та журналах Наявність підписів касирів в журналах та операційних працівників на довідці касира
Інвентаризація каси	Стан збереження грошових коштів та інших цінностей, що зберігаються в касі банку. Перевірка фактичної наявності готівки та інших цінностей в касі з даними касових журналів, довідок та звітів касира

продовження таблиці 3.2

1	2
Дотримання законності та правильності здійснення безготівкових розрахунків	Дотримання правил, встановлених інструкціями та положеннями НБУ щодо умов і строків розрахунків, документального оформлення операцій, розв'язання спорів і конфліктних ситуацій
Стан дебіторської і кредиторської заборгованості банку	Контроль за строками виникнення та своєчасністю погашення Встановлення причин непогашення заборгованості Встановлення наявності й аналіз сумнівної заборгованості
Оцінка обліку розрахунково-касових операцій	Правильність відображення на рахунках бухгалтерського обліку розрахунково-касових операцій Дотримання цільового використання коштів та призначення платежів Законність здійснення розрахунково-касових операцій
Стан звітності про розрахунково-касові операції банку	Своєчасність складання та достовірність звітності про розрахунково-касові операції банку

Використання запропонованих програм контролю організації та обліку розрахунково-касових операцій дасть можливість надавати об'єктивну оцінку щодо правильності їх документального оформлення, законності, своєчасності й доцільності здійснення та відображення в бухгалтерському обліку. По закінченні перевірки та отримання оцінки стану організації та ведення обліку даних операцій розробляються управлінські та облікові заходи щодо ліквідації наслідків порушень та вдосконалення облікового процесу з метою недопущення або мінімізації негативного впливу у майбутньому.

3.2. Шляхи удосконалення організації та обліку розрахунково-касових операцій банку

Сучасні клієнти банків відрізняються високою вимогливістю до якості та швидкості банківського обслуговування, що зумовлено постійним зростанням конкуренції на ринку банківських послуг. Щоб відповідати цим викликам банки повинні впроваджувати у свою діяльність нові технології, розширювати спектр своїх послуг та покращувати їх якість. Розрахунково-касові операції займають великий обсяг у структурі банківських операцій. Отже, на банківську систему покладено функцію контролю за станом готівкового

ринку. Через банківське касове обслуговування клієнтів забезпечується збереження їх коштів та додержання емісійно-касової дисципліни в країні.

У всьому спектрі банківських послуг саме праця касових співробітників є найбільш трудомісткою та одноманітною. Ці операції виконуються за одним алгоритмом, потребують постійної зосередженості та супроводжуються психоемоційним напруженням. Все це призводить до виникнення значної кількості помилок.

Для того, щоб організувати безпечне та якісне розрахунково-касове обслуговування клієнтів банківські установи повинні, сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «встановлювати ліміти - це певні обмеження щодо зберігання готівки та цінностей; посилювати контроль за здійсненням касових операцій шляхом проведення ревізій; покращувати охорону в банківських установах; запроваджувати заходи внутрішнього контролю; забезпечити працівникам робоче місце, яке є спеціально обладнане та є з усіма необхідними технічними засобами; постійно здійснювати навчання касових працівників для вдосконалення їх навичок та здійснювати підбір кваліфікованих працівників для того, щоб уникнути помилок при здійсненні касових операцій.» [23].

Для того, щоб забезпечити стабільність діяльності та організацію якісного розрахунково-касового обслуговування клієнтів ПАТ «Державний ощадний банк України» пропонується використання Електронного касира.

Як зазначено у роботі Яниш І.М., сайт <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>: «Електронний касир – це такий пристрій автоматизованого сейфу, основним призначенням якого є видача та прийом готівки клієнтам, що працює під керівництвом касира при обслуговуванні і забезпечує ідентифікацію готівки. Таке нововведення полегшить роботу касового працівника, а також значно підвищує безпеку і зручність при проведенні операцій з готівкою. Електронний касир перевіряє банкноти на справжність та перераховує їх при обслуговуванні клієнтів, тобто виконує роботу касира. Також це призведе до зменшення кількості готівкових коштів на робочому місці касового працівника банківської установи.» [23].

Операції, які здійснює електронний касир, за даними сайту <https://selfservice4u.com/ua/electronic-payment-terminal-cashier-with-cash-out>: «Приймає оплату готівкою банкнотами та монетами будь-яких номіналів; приймає іноземну валюту для виконання валютно-обмінної операції або для поповнення валютного рахунку; видає готівкою банкнотами решту або ж кошти під звіт; може приймати та видавати готівку пачкою, а не тільки покупно; зберігає кошти в спеціальному надійному сейфі; перевіряє всі купюри та монети на справжність відразу в процесі операції; приймає оплату безготівковими картками з магнітною смугою, чіпом, PayPass, в тому числі підтримуються системи оплати ApplePay, GooglePay; друкує чек щодо виконаної операції; видає фіскальний чек в разі юридичної необхідності, а також автоматично відправляє фіскальний чек у фіскальну службу; проводити фото- або відеофіксацію клієнта при виконанні платіжної операції; зчитувати штрих-коди з документів та мобільних пристроїв для завантаження даних або авторизації; зчитувати і записувати безконтактні карти будь-якого типу; обмінюватися даними про операції з обліковими базами і АСУ в режимі реального часу; відправляти SMS з повідомленнями для підтвердження операції.» [24].

Встановлення та запровадження роботи Електронних касирів супроводжується певними витратами (вартість одного пристрою від 40 тис. грн.), але, як показує досвід інших банків, строк їх окупності складає 3-4 місяця та значно зменшуються банківські ризики у зв'язку з, сайту <https://selfservice4u.com/ua/electronic-payment-terminal-cashier-with-cash-out>: «ефективне рішення для боротьби з чергами; значне зниження витрат на персонал; виключається залежність від людського фактору та рівня підготовки персоналу; знижуються ризики по обробці та зберіганню готівки; виключається можливість шахрайства з боку персоналу; усі проведені операції чітко фіксуються і записуються, що знижує рівень виникнення конфліктних ситуацій з клієнтами; процес інкасації стає значно простішим, відповідно економічно вигідним; наявність фіскального реєстратора зменшує витрати на касовий апарат та його обслуговування; займає значно менше місця, ніж каса з

касиром; значно спрощується документообіг та відображення операцій в бухгалтерському обліку оскільки все відбувається автоматично.» [24].

На рис. 3.1 схематично зображено організацію здійснення основних операцій за допомогою електронного касира.

Рисунок 3.1 - Організація здійснення основних операцій за допомогою Електронного касира [6]

В бухгалтерському обліку банку операції по терміналу Електронний касир здійснюються за спеціальними аналітичними рахунками балансового рахунку «Банкноти та монети в банкоматах» окремо за кожним Програмно-технічним комплексом.

Правильність документального оформлення та відображення розрахунково-касових операцій на рахунках бухгалтерського обліку, раціональна організація їх обліку, достовірність звітної інформації є важливими складовими в забезпеченні оперативної банківської роботи та здійснюють суттєвий вплив на організацію платіжного обороту. Тому необхідно впроваджувати заходи щодо удосконалення організації обліку розрахунково-касових операцій, а саме: підвищення кваліфікації касових працівників; правильна організація робочого місця касиру; впровадження та використання терміналів самообслуговування клієнтів й електронних терміналів-касирів; ефективна організація внутрішнього контролю та інші.

Висновки до третього розділу:

1. Банківська діяльність передбачає здійснення великої кількості різноманітних операцій з суворим дотриманням законодавства України, великого обсягу положень та інструкцій Мінфіну та НБУ. Банківські операції виконуються із залученням великих сум грошових коштів, що обумовлює важливість та необхідність здійснення контролю за діяльністю банків, в тому числі в частині розрахунково-касових операцій.

2. Однією з особливостей діяльності банків є її висока ризикованість у порівнянні з іншими видами економічної діяльності. Найбільш вагомим ризиком при здійсненні розрахунково-касового обслуговування є операційно-технологічний ризик. З метою зменшення та мінімізації ризиків діяльності банківських установ необхідно організовувати якісну та дієву систему внутрішнього контролю.

3. Використання запропонованих програм контролю організації та обліку розрахунково-касових операцій дасть можливість надавати об'єктивну оцінку щодо правильності їх документального оформлення, законності, своєчасності й доцільності здійснення та відображення в бухгалтерському обліку. По закінченні перевірки та отримання оцінки стану організації та ведення обліку даних операцій розробляються управлінські та облікові заходи щодо

ліквідації наслідків порушень та вдосконалення облікового процесу з метою недопущення або мінімізації негативного впливу у майбутньому.

4. У всьому спектрі банківських послуг саме праця касових співробітників є найбільш трудомісткою та одноманітною. Ці операції виконуються за одним алгоритмом, потребують постійної зосередженості та супроводжуються психоемоційним напруженням. Все це призводить до виникнення значної кількості помилок.

5. Для того, щоб забезпечити стабільність діяльності та організацію якісного розрахунково-касового обслуговування клієнтів ПАТ «Державний ощадний банк України» пропонується використання Електронного касира.

6. В бухгалтерському обліку банку операції по терміналу Електронний касир здійснюються за спеціальними аналітичними рахунками балансового рахунку «Банкноти та монети в банкоматах» окремо за кожним Програмно-технічним комплексом.

ВИСНОВКИ

Банки, приймаючи грошові кошти від своїх клієнтів, залучають їх у внутрішньобанківський оборот, що призводить до збільшення резервів та сприяє розширенню активних банківських операцій та зростанню доходів і рентабельності діяльності. Регулюючи розрахунково-касові операції, банківська система забезпечує прозорість та врегульованість грошового обороту в економіці, сприяє обмеженню використання грошей для обслуговування тіньового сектору економіки.

Предмет дослідження - практичні аспекти удосконалення організації обліку та внутрішнього контролю розрахунково-касових операцій банку.

Об'єкт дослідження - фінансово-господарська діяльність Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України», що складається з фактів господарського життя, а також наявність розрахунково-касових операцій, які відображаються в бухгалтерському обліку.

В ході виконання роботи були вирішені наступні завдання:

- досліджено економічну сутність банківських розрахунково-касових операцій та порядок їх організації в Україні;
- розглянуто порядок обліку банківських розрахунково-касових операцій;
- надано організаційно-економічну характеристику діяльності ПАТ «Державний ощадний банк України»;
- проаналізовано здійснення розрахунково-касових операцій банку;
- досліджено організацію обліку розрахунково-касових операцій банку;
- надано пропозиції щодо удосконалення внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій;
- визначено шляхи удосконалення організації та обліку розрахунково-касових операцій банку.

Отже, мету роботи - розробити пропозицій щодо удосконалення організації обліку та внутрішньобанківського контролю розрахунково-касових операцій Філії – Донецьке обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України» - було досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булатов А. С. Экономика: учебник / А. С. Булатов. – М.: Юристъ. 1999.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посібник / О. В. Васюренко. – К.: Знання, 2005. – 243 с.
3. Грязнова А.Г. Фінансово-кредитний енциклопедичний словник / за заг. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Фінанси і статистика, 2002.
4. Губа О. М. Організація обліку та контролю касових операцій / О. М. Губа. – 2012. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6343/1/Guba>
5. Данілов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навч. посібник / О. Д. Данілов, Т. В. Паєнтко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
6. Дзюблюк О.В. Банківські операції: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
7. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»: затверджено постановою Верховної Ради України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14>
8. Закон України «Про Національний банк України»: затверджено постановою Верховної Ради України від 20.05.1999 № 679-XIV. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
9. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»: затверджено постановою Верховної Ради України від 05.04.2001 № 2346-III. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
10. Зоря О. П., Макаренко А. А. Удосконалення обліку касових операцій з клієнтами банківської установи. Ефективна економіка. 2019. № 10.

[Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7340>

11. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні: затверджено постановою Правління Національного банку від 01.06.2011 № 174. [Електронний ресурс] Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/v0103500-18>

12. Камінська М. Б. Особливості організації обліку касових операцій у системі розрахунково-касового обслуговування клієнтів банків / М. Б. Камінська // Наукові читання – 2017 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ, Наук.-інновац. ін-т економіки та агробізнесу. – Житомир : ЖНАЕУ, 2017. – Т. 3. – С. 92–95. [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/9119>

13. Консолідована фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, що закінчився 31 грудня 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://www.oschadbank.ua/upload/iblock/e73/SSBU_19fsu_consolidated.pdf.

14. Коренєва О.Г. Облік і аудит в банках : навч. посібн. / О. Г. Коренєва, Н. Г. Слав'янська, Н. Г. Євченко та ін. ; за ред. Коренєвої О. Г., Слав'янської Н. Г. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 493 с.

15. Кураков Л.П. Экономика и право : словарь-справочник / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. – М. : Вуз и школа, 2004.

16. Лаврушин О.І. Структура основних операцій комерційного банку // Гроші, кредит, банки / за ред. засл. діяча науки РФ, д-ра екон. наук, проф. О. І. Лаврушина. – Вид. друге, переробл. і допов. – М. : Фінанси і статистика, 2002.

17. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: затверджено постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 р. № 637. [Електронний ресурс] Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/v0148500-17>

18. Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України:

затверджено постановою Правління НБУ від 04.07.18 № 75. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0075500-18>

19. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

20. Сухарев А.Я. Большой юридический словарь / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А. Я. Сухарева. – М. : Инфра-М, 2003.

21. Трофименко В. Бухгалтерський облік операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України [Текст] / В. Трофименко // Вісник НБУ. – 2007р. – № 4. – С. 46-52.

22. Шубіна С.В. Теоретичні підходи до обліку касових операцій банку / С. В. Шубіна, Ю. С. Калініченко // [Вісник Університету банківської справи](#). - 2015. - № 2. - С. 132–136. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_24

23. Яніш, І. М. Організація касового обслуговування в банку: диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр»: спец. 072 – фінанси, банківська справа та страхування магістер. програма – банківська справа / Ірина Михайлівна Яніш; наук. керівник к.е.н., доцент Т. Б. Стечишин. – Тернопіль, 2018. – 101 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/28348>

24. Selfservice: Електронний платіжний термінал касир - автокаса зі здачею. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://selfservice4u.com/ua/electronic-payment-terminal-cashier-with-cash-out>